

MÜNİR TANYELOĞLU İLE BİR SÖYLEŞİ: TÜRKİYE'DE ELEKTRİK SEKTÖRÜNDE ÖZELLEŞTİRME

M SEVAİOĞLU: Efendim, günümüz kuşağı elektrik mühendisleri yaşları gereği, sizi fazla tanımıyorlar. Ama, biz biliyoruz ki, siz Türkiye'nin elektrifikasyonu konusunda önemli kilometre taşlarından birisiniz. Bu nedenle, ülkemizde elektrifikasyonun başlangıcı/geçmiş, sektördeki kamu kuruluşlarının ortaya çıkması, örgütlenmeler, yapılan hatalar, bu kuruluşların durumlarının günümüz koşulları altında yeniden değerlendirilmesi, ve en sonunda da elektrik sektöründe özelleştirme konularında sizinle bir söyleşi yapmak istiyoruz. Sanıyorum, yaşları gereği, sizi bugüne kadar tanıma fırsatı bulamamış meslektaşlarımız açısından böyle bir söyleşi bir hayli ilginç olacaktır. Bu arada söyleşiye renk katmak için yanımıza TEK Genel Müdürlerinden Sayın Birkan ERDAL ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Sayın Prof. Dr. Metin DURGUT'u da aldık. Kendileri gerek sorularıyla, gerek sizin görüşlerinize yapacakları katkılarla söyleşimizi renklendirecekler. Efendim, yeni kuşak meslektaşlarımıza sizi bir nebze tanıtılabilmek için, isterseniz önce sizin Etibank'taki yıllarınızdan bahsedelim. Etibank'taki yıllarınız, çalışma grubunuz ve Türkiye Elektrik Kurumunun kuruluş yıllarından bahseder misiniz?

• **TANYELOĞLU:** Efendim, 1950 Ağustosunda İngiltere'de MTA hesabına yaptığım mühendislik eğitimimi tamamlayıp döndükten sonra, Devlette, Etibank'ta elektrik mühendisi olarak hizmete başladım. 1971 Nisanında da genel müdür olarak aynı kurumdan ayrıldım. Bu 20 yılı geçen sürede her kademedeki hizmet yaptım diyebilirim. Benim Etibankta geçen yirmi yılım

17 Mayıs 1993 tarihinde Prof. Dr. Osman SEVAİOĞLU, Prof. Dr. Metin DURGUT, ve Birkan ERDAL tarafından Sayın Münir TANYELOĞLU ile Türkiyede elektrik sektöründe özelleştirme üzerine yapılan söyleşinin geniş bir özetini sunuyoruz.

*Bizim zamanımızda
Türk sanayii ve
ekonomisi bugünkü
şekilde dışa açık
değildi. Biliyorsunuz,
belli korumalar, belli
gümrük duvarları
vesaire ile Türk
Sanayii dışa karşı bir
çeşit muhafaza
altında idi. Emekleme
sırasında elbette ki,
bunların yapılması
zorunluuydu.
O da ayrı bir konu.
Ama, bugün Türk
Sanayii dışarı ile
rahatça rekabet
edebilir boy
ölçülebilir bir hale
gelmiştir.*

hayatımın en iyi yıllarıdır diyebilirim. Belki bunun onbeş yılında hiç tatil yapmadan çalıştım, bazı günler günde yirmi saate yakın çalıştığım olmuştur. Sürekli olarak. Cumartesi pazarları da dahil. Fakat ben bundan hiçbir zaman şikayetçi olmadım, ve hala da o günler için benim en iyi günlerim, yıllarım derim. Biz bu işe ilk başladığımız zaman Türkiye'de enterkonekte sistem daha yeni kuruluyordu. Hiç unutmam, 154 kVluk Çatalağzı-Istanbul enerji nakil hattının proje mühendisi olarak işe başlamıştım. Yalnız, şunu hemen söyleyeyim ki, biz bu işe başladığımızda malzemenin hemen yüzde yüzü dışarıdan ithal ediliyordu. Enerji grubu olarak, 6-8 kişilik bir nüve ki, bu konuda yoğun bir çalışma içine girdik ve bir yerlere gelebildiğimizi sanıyorum. Öncelikle proje, sonra da yerli imalatı destekleyerek, bu elektrifikasyonun büyük bir çoğunlukla yerli malzeme ve güçle yapılması sağlanabildi. Bir civatası dahi dışarıdan gelen bir enerji nakil hattında bugün çok

şükür, yüzde yüz civarında bir yerlilik vardır, rekabate açıktır ama, Türkiye'de de bunlar yapılabilmektedir.

Bizim zamanımızda Türk sanayii ve ekonomisi bugünkü şekilde dışa açık değildi. Biliyorsunuz, belli korumalar, belli gümrük duvarları vesaire ile Türk Sanayii dışa karşı bir çeşit muhafaza altında idi. Emekleme sırasında elbette ki, bunların yapılması zorunluuydu. Ama, bugün Türk Sanayii dışarı ile rahatça rekabet edebilir boy ölçülebilir bir hale gelmiştir. Bugün bir transformatör merkezinde aşağı yukarı yüzde seksen, doksan arasında yerli imalat yapılabiliyor. Yalnız elektrik santrallerinde biraz geç kalınmıştır. Bunun nedenlerini müsaade ederseniz burada açıklamayacağım. Ama, bana göre o hususta da pek çok şey yapılabiliirdi. Fakat yapılamamıştır.

• DURGUT: Şöyle bir soru akla geliyor. O yıllarda, sınırlı bir teknik kadroyla bir misyon havası yaratılarak ülkede çok büyük projeler gerçekleştirildi. Tabii, bu bizim kuşaklar ve özellikle bizden sonraki kuşaklar için, oldukça yabancı bir şey. O günün koşulları içinde bunlar tabii ki, merkeziyetçi bir şekilde yapıldı. Şimdi bu merkeziyetçi sistem tasfiye olurken, aynı sanayi ve teknoloji misyonunu bizden sonraki kuşakların bu şekilde teknoloji alanında duymasının sizce koşulları ne olabilir? Mesela, bugün insanlarda, o sizin zamanınızdaki gibi, girişimci, teknolojiyi değerlendiren, idarecilikte gelişmeyi arzulayan, rekabet edebilme şansına sahip bir karakter görüyor musunuz?

• TANYELOĞLU: Elbette. Yalnız, bugünkü teknik kadro, ve bilgi birikimi bizim zamanımıza göre hiç kıyaslanamayacak kadar gelişmiştir. Gerek Devlet elinde, gerekse özel sektörde hakikaten

çok kıymetli teknik elemanlar vardır. Yalnız teknik eleman değil diğer yan, destek hizmetleri de vardır, ki bence onlar da çok önemlidir. Teknik elemanla birlikte onun iyi bir pazarlayıcısı, iyi bir malzemecisi, işletmecisi ile beraber olması lazım. Tüm bu kadroya bir bütün olarak bakmak gerekir. Ben şu kanaatteyim, bugün geçmişe göre, çok çok daha iyi bir durumdayız. Yalnız, daha yapılacak çok şey var.

• ERDAL: . Ben de Münir Bey'e katılıyorum, yani, gerek Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, gerekse Münir Bey'in göreve başladığı 50 li yıllarda mühendis sayısı, bütün Türkiye'deki yüksek okul mezunu sayısı bir avuç insandı. Bu bir avuç insanın yaptığı şu işlere bir bakın. Belli dönemlerde -zannediyorum yine sizin döneminiz oluyor- belli sayıdaki insanlar özellikle yurt dışına gönderilerek eğitimden geçiriliyor. Mesela, TEK'de, Devlet Demiryollarında, üst kademenin tamamına yakını yurtdışında eğitim görebilmiş insanlardır. Bu insanlar bu kurumları bir yere çekiyor.

Şimdi, içeride bu eğitimi alabilecek durumdayız. Gerek yurtiçindeki üniversitelerin verdiği eğitim düzeyini, gerek yurtdışı temaslarını, genel okuryazarlık oranını, üniversite mezunu oranını, kişi başına düşen milli geliri, gayri safi milli hasılanın bütünü, dış ticaret rakamlarını, gerekse ekonomik olarak göstergelerini dikkate alırsanız, Türkiye'nin artık dünyayla entegre olmuş bir durumda olduğunu görürsünüz. Şu an bana göre, misyon tarifinde farklılık var. Yani, o dönemlerde büyük bir termik santral, büyük bir hidroelektrik santral yapma cesamet olarak büyük bir proje, bugünkü tabirle mega proje olarak görülüyordu, değerlendirilebiliyordu. Ama,

Kınalıya Scytöüer Termik Santralı Temci Atına Töreninde - 1969

bugün, söz gelimi otuz bin öğrencinin Amerika'da eğitim görmesi de bir mega projedir. Böyle bir high-tech proje belki cesamet olarak çok büyük bir yeri kapsamayacak ama, high teknolojiyi Türkiye'ye getirecek büyük mega bir misyondur.

• SEVAİOĞLU: Şimdi efendim. Türkiye Elektrik Kurumu'nun kuruluş yıllarından bahseder misiniz?

• TANYELOĞLU: Türkiye Elektrik Kurumu'nun kurulması, kuruluş yasası ilk önce, 1957 yılında gündeme gelmiş; zamanın Hükümeti bu konuda bir yasayı meclise getirmiştir. Bu yasada da tıpkı şimdi olduğu gibi belediyelere ait tüm işletmelerin Türkiye Elektrik Kurumu içerisinde birleştirilmesi sözkonusuydu. Maddelerinin görüşülmesine geçildiği halde, o zamanki İstanbul Milletvekillerinin İETT'nin ortadan kalkmasına karşı çıkmaları nedeniyle, kanun kadük olmuştur. Kalmıştır orada. Daha sonra da Hükümet tarafından geri çekilmiştir. Çünkü, Türkiye Elektrik Kurumu'nu savunanlar ki, 1953 te yapılan ilk Enerji Kongresi'nde bu kanun tasarısı ortaya atılmıştır, elektriğin tümüyle, yani, üretimden son müşteriye satışına kadar tek bir elde, bir kuruluşta toplanmasını savunuyorlardı.

Kanunun ana teması buydu, ve buna kimsenin bir itirazı da yoktu. Ta ki, dediğim gibi 1957 de işe politikacıların eli karışincaya ve İstanbul'daki bazı menfaatlerinin kaybedilmesi ihtimali ortaya çıkıncaya kadar. İstanbul Belediyesi İETT'den büyük menfaat sağlıyordu. Bu nedenle, politikacılar zamanın Hükümetini projeden vazgeçirdiler, ve Hükümet de yasa taslağını geri çekti. Daha sonra, bu yasa tasarısı zaman zaman komisyonlara geldi, fakat hiçbir şekilde bu komisyonlardan geçip de Meclise gelemeydi. Yani, Hükümetler bunu getirdiler fakat ancak 1968 de zannediyorum. Dünya Bankasının bu kanunun çıkmasında büyük rolü olmuştur. O zamanki Dünya Bankası bugünkü Dünya Bankası'nın 180 derece ters bir görüşüyle böyle bir kuruluşun kurulmasını desteklemiştir, ve kanununun çıkmasını istemiştir. Türkiye'deki elektrifikasyona daha büyük yatırımların yapılabilmesi için bu muhtelif kuruluşların biraraya getirilmesini istemiştir. Hakikaten o tarihte bir dağınıklık vardı.

• SEVAİOĞLU: Aynı Dünya Bankası 1956 da Çukurova Elektrik A.Ş.'nin bir şirket olarak kurulmasını da önermiştir

• TANYELOĞLU: Efendim o

ayrı bir konu. Oraya da geleceğim. Elbette Seyhan'ı desteklerken ayrı bir kuruluş olmasını da desteklemiştir. Türkiye'de elektrifikasyonu yapan büyük çapta bir Etibank vardı. Muhtelif değişik kuruluşlar Türkiye'nin elektrifikasyonu ile uğraşiyor, aralarında ortaya çıkan çekişmeler projelere zarar verebiliyor, ve tabiiyle bazı ana konular gözardı edilebiliyordu. Bu

sebeple, o zaman, Türkiye'de herkes bu çalışmaların bir elde yürütülmesi taraftarı idi. Türkiye Elektrik Kurumu Kanunu 1970'in yazında çıktı Ekiminde yürürlüğe girdi ve kuruluş tek bir yapı halinde göreve başladı. Yalnız, belediyelerin elinde bulunan işletmeler kanun kapsamının dışında tutuldu. Anlaşıyordu ki, belediyelere bağlı o güçler ağır bastı, ve kanunun ancak bu şekilde çıkması sağlanabildi. 1980 sonrası askeri idare döneminde, -1981 de sanıyorum- yeni bir kanunla bu belediyelere ait işletmeler de ilk başta düşünüldüğü şekle uygun olarak, TEK'e devredilmiş oldu.

• DURGUT: 801i yıllar itibarıyla şöyle bir iddia var; "Belediyelerin hizmetleri TEK'e devredildiği zaman, bünyelerindeki siyasi müdahaleler, aşırı istihdam, teknik yetersizlik gibi tüm yozlaşmalar da TEK'in başına bir bela olarak ithal edildi, ve belki de TEK'in çalışmaları ondan sonra bozulmaya başladı." deniyor.

• TANYELOĞLU: Doğrudur. Yani, Bizce de en büyük talihsizlik, bu devirde yapılan yanlışlardır. Burada, Türkiye Elektrik Kurumu iki büyük yanlış yaptı. Türkiye Elektrik Kurumu'nun yaptığı yanlışlarından

birisi, bu işletmeleri nüvesi köy elektrifikasyonu olan bir teşkilatlanmanın çatısı altında bölgelere ayırarak müessese yapmasıdır ki, bu büyük bir hatadır. Çünkü hiç bir şey üretmeyen bir kuruluş müessesese olması mümkün değildir. Belki, Türkiye Elektrik Kurumu içerisinde Elektrik Satış Tevzi Müessesesi adıyla tek bir müessesese olabilirdi, bugünkü kömürde olduğu gibi. Ama, vilayetlere değin parçalanan bir müessesese anlayışı kesinlikle yanlış bir uygulamadır. Birinci hata, köy elektrifikasyonu gibi iş çok yabancı bir teşkilatın altında bunları örgütlemesi, ikincisi de müessesese yapması. Bunlar Kurumun hataları idi. Diğer taraftan, kanunun en büyük hatası ise burada çalışanları olduğu gibi, hatasıyla sevabı ile TEK'e devretmesi idi. Bu yükün altından Türkiye Elektrik Kurumu bir daha kalkamadı. İş basite irca edersek bana göre, bunların tortuları, sancıları hâlâ da devam etmektedir. Siyaset de tabii burada ağırlığını devamlı olarak duyuruyor.

• SEVAİOĞLU: Efendim. Bu devir esnasında personel kadrolarının özellikle şişirildiği söyleniyor.

• TANYELOĞLU: Hayır. Devir esnasında değil. Kadrolar zaten şişirilmişti.

T ERDAL: Belediyeler dar ve çok yöresel politik bölgeler olduğu için, buralarda o tarihlerde, politikaya ve politik baskılara son derece açık bir teşkilatlanma olmuş. 1980 de devir yapılmadan önce Türkiye Elektrik Kurumu içerisindeki teknik personelin diğer personele oranı yüzde elli iken, -ki böyle teknik hizmet veren bir kuruluştaki, bu oranın yüzde ellinin dahi üstünde olmasında

yarar vardır- bu devir işlemleri 81'de başlayıp 83 sonunda tamamlandığında, bu oran yüzde onbeşe kadar düşüyor. Biraz önce belirtilen müesseseselerin oluşması çok büyük bir hatadır. Hele, şu anda 74 il düzeyinde böyle müesseseselerin oluşması kabulü mümkün olmayan bir olaydır. Müesseseyi teknik olarak çöktürmüş, yapısını tamamen yok etmişsiniz; yüzde elli olan teknik personel oranını yüzde onbeşe düşürmüştünüz; ve bu müessesese bu insanlarla çalışacak diyorsunuz; sonuçta bu müesseseyi, bundan sonra hiç kimsenin düzeltmesine imkan kalmayacak bir şekilde bozuyorsunuz. Maalesef, bugün de öyledir, o zaman da aynı şekilde imiş. Belediyeler, politikanın en detay düzeyde yapıldığı müesseselerdir, dolayısıyla, Türkiye Elektrik Kurumu'nu politikadan kolunu kurtarmasına imkan kalmayacak bir hale getiriyorsunuz.

• TANYELOĞLU: Efendim. Şimdi sizin bir sorunuza cevap vermek istiyorum. Belediyelerin devri için en geçerli neden, bana göre, bunların elektrik paralarını ödememeleri idi. İşin aslı, temeli budur. Teknik yetersizlik, vs. "biz daha iyi bakacağız, daha az kadarı ile idare edeceğiz" bunlar işin boyama taraflarıdır. Hiçbir belediye parasını ödemiyor. Siyasi olarak parasını alıyor, cebine atıyor. Onu başka hizmetlerinde harcar bir hale gelmiştir. Sonra da 3-5 yılda sürede de bir bu borçların konsolidasyonuna gidiliyor. Devlet borçları üzerine alıyor.

T ERDAL: Mesela, bir örnek vermek istiyorum. Şu anda belediyeler ekonomik olarak bağımsız güya. Belediyelerin üzerinde elektrik işletmeciliği yok. Ama, belediyeler, bu sefer de, kendi kullandıkları enerjinin

parasını ödemiyorlar. Şu anda, Türkiye Elektrik Kurumu'na 150 milyar lira borcu olan belediye vardır. Kendi belediyesinin imalatla kullandığı elektrik parasını ödemiyor. Konsolidasyon konusu ortaya atıldıktan sonra, yani, kamu kuruluşlarının birbirlerine olan alacaklarının konsolide edileceği beyanı çıktıktan sonra, 1992 yılı başından itibaren hiçbir belediye TEK'e olan borcunu ödememiştir.

• TANYELOĞLU: Ama, şu anda belediyelerin borcu eskiden halkın kullandığı elektrik dikkate alınırsa, onda biri nisbetindedir.

T ERDAL: Ama, parasal olarak 2 trilyonun üzerindedir. Giderek de artıyor.

• TANYELOĞLU: Eski şekliyle olsaydı, trilyonlarca trilyonlar borç takılmış olacaktı. Türkiye Elektrik Kurumu, bu işletmeleri üzerine aldıktan sonra parasal gelirleri derhal artmıştır. Mesela, yalnız İstanbul'da ilk dönemlerde hatırlarım aylık tahsilat 12-13 milyar liraydı. Bu miktar devirden sonra derhal 25 milyara çıkmıştır. Çok kaçak kullanım vardı. Tahsilat gecikiyordu. Bu yönlerde hakikaten pek başarılı olunmuştur. Yalnız, İstanbul, İzmir, burada bir istisna idi. Çünkü oralarda köy elektrifikasyonundan ziyade Türkiye Elektrik Kurumu kendi elemanlarını işbaşına getirip onlarla bir teşkilatlanmaya gitmişti. Oralarda daha başarılı oldu. Diğer yerlerde köy elektrifikasyonları ile gitmiştir, ve maalesef başarılı olamamıştır.

• DURGUT: 60' yıllarda bu kanun doğru dürüst çıkarılsa ve bu küçük birimler doğmasaydı, belki bugün daha rahat bir durumda olacaktık. Ama, madem bu küçük birimler var, ve birimler bütün sorunları ile TEK'e dahil edildi, o zaman çözüm, bu servisleri yeniden TEK'in bünyesinden

ayırmak mıdır? Tahsilat ve dağıtım belediye anlamında değil ama, özelleştirerek bu siyasi müdahaleleri azaltmak mümkün olacak mıdır? 60'larda daha işin başında farklı bir TEK oluşabilirdi. Ama, bunlar artık var. Esasında bütün dünyada var. Bütün dünyada Devlet teşekkülleri vasıtasıyla yapılan yolsuzluklar parlamenter sistemin en büyük düşmanı durumunda, yani, çok ciddi bir sorun.

• TANYELOĞLU: Devletin elinde olan KİTlerin durumunu tümüyle ele aldığımız zaman TEK de onlardan bir tanesidir. TEK'i bunlardan soyutlamak mümkün değildir. Bu ülkenin şartları içinde düşünmek mecburiyetindedesiniz. Bu kuruluşların tümüne birden bakmamız lazım. Tümüne birden baktığımız zaman sanıyorum ki,

bugün Türkiye'de herkes aşağı yukarı burada birleşiyor; KİT'ler Türkiye'de artık misyonlarını tamamlamışlardır. Bir tarihlere çok iyi müesseselerdi bunlar. Başlangıçta, bu işleri Türkiye'de ilk başlatmakta, personel yetiştirmede işletmecilikte ve pek çok konuda hakikaten öncü kuruluşlar olmuşlardır. Ama, artık bu misyon tamamlanmıştır. Hele, bazılarında çoktan geçmiştir bile. Şimdi mesele tamamen siyasi karara bağlı artık. Bazı siyasiler diyor ki, "Ben bu hizmetlerin tümünü mümkün olduğu kadar özel sektör eliyle yaptırmak istiyorum". Bazı siyasiler de diyor ki, "Hayır, tümünü değil, bir kısmını da. Bize göre kamu hizmeti gören nitelikte olan Türkiye Elektrik Kurumu, Devlet Demiryolları, PTT, Etibank benzeri birkaç kuruluşu değişik bir statü içerisine getirelim ve müdahale

etmeyelim", diyorlar. Burada, belki birinci fikre bir derece katılabiliyorum. Ama, değişik bir statü uygulanmasının başarılı olacağına, yemin etseler dahi, inanamıyorum artık. Bu mümkün değil. "Müdahale etmeyeceğim" lafını ben şahsen kabul etmiyorum. Açıkça desinler ki, "Biz bunları böyle kalsın istiyoruz". O ayrı bir konu. Ama, "Ben bunları müdahale olmayacak bir şekilde örgütleyeceğim" derlerse korkarım.

TÖYÖK müdür, nedir? Özerkleştirme, bu ülkede mümkün değil.

T ERDAL: Şu anda Türkiye'deki kamu iktisadi kuruluşlarının tamamı zaten özerktir. Bunlar 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye bağlıdır.

Türk HUYU kuvvetlen Vakfi kuruluş Toplantı

Mesela, TEK gibi bir kuruluğu dağıttık diyelim. Fakat Türkiye nükleer enerji de dahil olmak üzere, yeni teknolojileri üretmek için böyle bir yönlendirmeye ihtiyaç hissedecek. Hatta birtakım yeni olanaklar var. Nasıl PTT'de de çok kolay digital sisteme girdik, çünkü öbür sistem çok küçüktü, kolay değiştirdik, burada da aynı şans doğabilir.

Bu Kararname çok açık ve nettir. Bu kurumların kendi Yönetim Kurulları vardır. Bu Yönetim Kurulları tam yetkilidir. Bu Yönetim Kurulları'na ne bakanlar, ne de Hükümet talimat verebilir. Yani, řu anda neyin özerk olduğunu tartışmak yerine, zaten özerk olan kuruluşların nasıl bağımsız çalışmadığını görelim. Siz Yönetim Kurulu Başkanını, Yönetim Kurulu üyelerini, Genel Müdürü, Genel Müdür Muavinlerinin tamamını üçlü kararname ile atayacaksınız. Bakan isim önerecek, Başbakan onaylayacak, Cumhurbaşkanı tasdik edecek. Neticede, bu kurumların bütçesi yine aynı mekanizmalar tarafından belirlenecek, bu kurumlarda görev alan kişilerin maaşları aynı kurumlar tarafından, aynı mekanizmalar tarafından belirlenecek, ve siz bunlara özerk diyeceksiniz. Bu kuruluşlar zaten özerk. Bunların daha fazla özerkliği nasıl olur? Dolayısıyla, özerklik falan tamamen zaman kaybıdır.

Ancak burada bir başka tehlikeye dikkat çekmek istiyorum. "Efendim, özelleştirmeye genel olarak evet, ama, sadece belli kuruluşlara. Türkiye Elektrik Kurumu, Devlet Demir Yolları, Tekel, Demir Çelik İşletmeleri, Türkiye Taşkömürü gibi kurumların şimdilik özelleştirilmesine karşı olunacak, hatta bunların özerkleştirme kapsamı içine alınıp alınmaması bile tartışılacak" dersiniz, özelleştirmeden en ufak bir şekilde bile bahsetmeye hakkınız yoktur. Niye yoktur? Çünkü, 92 yılı bütçesinde Kamu İktisadi Kuruluşları zararları 16.5 trilyon TL dir. Bu zararın 15 trilyonu 4 tane KİTten gelmektedir. Devlet Demir Yolları, Türkiye Elektrik Kurumu, Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri, Türkiye Taşkömürü

Kurumu. Şimdi ben bu 15 trilyon zararını bir kenara bırakacağım, geriye kalan 1.5 trilyonluk zarar ile ilgili olarak iş yapıyor muyum gibi birşey yapacağım. Bunun özelleştirme ile uzak yakın ilgisi yoktur.

• SEVAIOĞLU: Enflasyon üzerindeki oranı ne kadardır bu zararların. Yüzde on deniliyor.

T ERDAL: Hayır. Enflasyon üzerindeki bire bir oranını hesaplamak son derece zordur. Ben göreve başladığım zaman TEK'de şöyle bir iddiam vardı: Türkiye Elektrik Kurumu'nu gerçek ekonomik kurullar içinde idare edebildiğiniz takdirde enflasyonu en az on puan aşağı çekersiniz. Çünkü, Türkiye Elektrik Kurumu'nun 91 yılı konsolide bütçesi 42 trilyon liradır. 42 trilyon liranın içerisinde, siz eğer ki, yatırımlarınızı vaktinde yaparsanız, birkaç tane yanlış yönlenebilecek yatırımı doğru yöne çekebilirdeniz yüzde on ile yirmi arasında bir iyileştirme sağlarsınız. Bu da 4.2-8.4 trilyon civarında bir paradır. 91 yılı Devlet bütçesi rakamlarına baktığınızda Devletin tüm yatırımlarına yakın bir rakamdır bu. Dolayısıyla, bu kuruluşların gerçek

anlamda iyi idare edilebilmesi, ancak ve ancak taşın altında eli olan, iyi idare ettiği zaman kazanabilecek, kötü idare ettiği zaman kaybedebilecek, her türlü denetime tabi yönetimlerle olabilir.

Monopol olan kuruluşlarla ilgili özelleştirmelerde dikkat edilmesi gereken en önemli husus, bunun kamuoyuna maliyetinin Devlet elinde olduğundan daha ucuz olmasıdır. Bu da, insanların bu hizmeti alırken ödedikleri bedelin gerçek maliyetlerine yakın olması demektir. Yarın, bu kuruluşların özelleştirilmesi daha da zor olacaktır. Şimdi, siyaset de bunu gerektirecektir. Bakın bugün insanların ekonomik açıdan doğru olarak gördükleri özelleştirme, yarın siyasilerin de mecbur olacağı bir nokta olacaktır. Niye? Çünkü, politika, kaynakları yönlendirebilirle sanattır. Eğer siz elinizdeki bütün kaynakları dört, beş tane KİT'in eline maaş diye veriyorsanız nereye ne yatırım yapacaksınız? Nereye, ülkeyi hangi yöne çekecek girişimlerde bulunacaksınız? Dolayısıyla, yön verebileceğiniz kaynak kalmayacak. Üç yıl sonrasının Devlet bütçesini alın şimdiden bir extrapolasyon yapın, göreceksiniz ki, tüm gelirleriniz transfer giderlerine ve Kamu İktisadi Kuruluşlarının zararlarına gidiyor. Peki, ne ile Devletin ileriye doğru gidişini sağlayabileceksiniz? Dolayısıyla, siyasiler de bugün istesinler istemesinler, yarın bu işi şartlar mecbur kılacaktır onlara.

• DURGUT: Dünyadaki teknoloji tartışmalarında dikkatimi çeken bir nokta var. Özellikle, yakın zamanda sanayileşen ülkelerde, Devletin özel sektörle birlikte, hareket ederek belli tercihlere yönelip destek verdiğini gözlüyoruz. İşte Almanya, Japonya ve Anglo Sakson sanayiine yetişirken gerektiğinde özel sektörün boşluğunu Devlet

teşebbüsü ile doldurdu. Bu ülkelerde, siyasi iktidarlar hangi alanlara girilirse sıçrama yapılacağı, başarılı kalkınmaların gerçekleştirileceğini görebilmiş. Bu, rekabetin yanında, öncelikleri ve kritik tercihleri doğru yapma sorununu gündeme getiriyor. Yani, teknoloji yarışında ülkeler arasında ve pazar oluşturmada, sanki yeni bir Devlet anlayışı ortaya çıkıyor. Yeni teknolojileri edinmek için merkezi otoritenin teşvik edici hatta yönlendirici

rolü, bu çerçevede iç ve dış pazarlarda uygulanan destek ve koruma yöntemleri sözkonusu. Devletin rolü bir anlamda gelişmekte olan teknolojilerin ve bunlarla ilgili pazarların kazanılması için program üretmek, ve bu programlar için Devlet mekanizmasını kullanmak şekline dönüşüyor.

TEK gibi bir kuruluşu dağıttık diyelim. Fakat Türkiye nükleer enerji de dahil olmak üzere, yeni teknolojileri üretmek için böyle bir yönlendirmeye ihtiyaç duyduğunda Küçük birimlere bölünmüş bir elektrik üretim ve dağıtım sistemi böyle bir atılımı nasıl gerçekleştirecek? Teknik ve idari yenilenme hangi üst kuruluş tarafından yönlendirilecek?

• TANYELOĞLU: Tabii bu özelleştirme hemen bugünden yarına olacak bir olay değil. Hele Türkiye'de hiç değil. Belli yerlerde özelleştirmeye evet, ama, Türkiye'nin belli yerlerde daha

beklemesi lazım. Bazı şartların oluşması lazım, İngiltere'de belki olabilir. Alt yapısı var. Buna en iyi örnek de şudur: Türkiye'de memleket sathına baktığınız zaman gelişmişlik derecesi aynı değildir. Yani, tüketim bir kere çok daha değişiktir. Çok daha yoğunlaşmış yük merkezleri vardır. Tamamen kırsal bölgelere dağılmış bölgeler vardır. Yani, bizde biliyorsunuz, bir batısı, doğusu hatta ortası var. O nedenle, ben

ise çok daha pahalıya veririm ve böylece bir denge kurarım", diyordu. Ben de buna karşılık da aynen şu cevabı verdim "Siz, bu fiatları Devlet olarak saptadığınız anda bunların her türlü işlerine müdahale etmek imkanına sahip olursunuz". Artık Türkiye, bu sarfın, bu finansman açığının üstesinden gelemeyecek bir duruma gelmiştir. Hızla artıyor. Bugün bir toplu sözleşmede en az yüzde seksen zam alınıyor.

Yani, enflasyonun da ötesinde işçinin veya çalışanın hakları teslim ediliyor. Ama, verimlilik? Verimlilik hiçbir zaman onunla orantılı olarak sağlanamıyor.

T ERDAL: Türkiye, eğer özelleştirmeyi dünyada ilk yapacak olan ülkelerden biri olsaydı, belki bir model arayışı olabilecekti. İlk

uygulamalardan dolayı ortaya çıkabilecek hatalardan zarar görebilecekti. Ama, Türkiye'nin önünde şu anda çok değişik uygulama modelleri, bunların artıları, eksileri, devamlı tartışmaları mevcuttur.

Öte yandan, enerji sektöründeki özelleştirmede siz ne yaparsanız yapın, Devletin enerji sektörünün içinden tamamen çıkmasına imkan yok. Niye yok? Öyle doğal kaynaklarımız var ki, bu kaynakların başka hiçbir şekilde değerlendirilmesi mümkün değil. Yani, 1000 kilo kalori/kilogramın altında linyit rezervlerimiz var. Dolayısıyla, özel sektör buna talip

Türkiye'deki özelleştirmenin hemen bugünden yarına gerçekleştirilebileceğini sanmıyorum. Bu işi politize etmeden yapmak istiyorlarsa, bazı yerler Devletin elinde kalmalıdır.

Ayrıca, Türkiye'de iletimin mutlaka Devletin de içinde bulunduğu özel statülü bir kuruluş tarafından yürütülmesi lazımdır. Aksi halde büyük dağınıklıklara sebep olabilir.

Bir tarihte, bir siyasi aynen şöyle diyordu: "Ben doğudaki bir özel şirkete TEK'ten enerjiyi çok daha ucuza veririm. İstanbul bölgesinde yahut ta İzmit bölgesinde bu işi yapacak, dağıtım yapacak şirkete

olmayacaktır. Öncelikle buraları işletmeyecektir. Örneğin Japon EPDC Kuruluşu belli bölgeleri yöneten özel kuruluşların dışarısında kendi üretim santrallerine sahiptir. Türkiye Elektrik Kurumu'nu Japon modeliyle düşünün; ama, idealdeki, yani, özelleştirmeden sonraki, veya özelleştirmenin ileri safhasındaki modeliyle düşünün. Belli santraller özel sektör eliyle yönetilmektedir. Belli santrallerde, nükleer santraller ülkenin ihtiyacı olan, pahalı dahi olsa ithal kömürle yapabileceği üretimler, veya çok düşük kalorili, başka hiçbir şekilde yakacak olarak kullanamayacağınız linyitlerin değerlendirilmesi gibi dallarda Devlet zaten kalacaktır. Nükleeri başta sayıyorum. Nükleerin zaten stratejik önemi sebebiyle, özel sektör eliyle yürütülmesi mümkün değil. İdealinde iletim hatlarının da özelleştirilmesi mümkün.

- TANYELOĞLU: Türkiye Elektrik Kurumu'nun elinde bazı santraller olacak. Özel bir statüye sahip. Gerek maliyet yönünden, gerekse, strateji yönünden. Bu sisteme ayrıca bazı dağıtım bölgeleri dahi olabilecektir. Çünkü, özel sektör oraya gitmeyecektir. Belli bir sübvansiyon yapılmasını isteyecektir.

T ERDAL: Kişi başına 100 kw-saat yıllık tüketiminiz bulunan Muş, Bitlis, Bingöl gibi bölgelere özel sektörü gönderemezsiniz. Devlet yapacaktır bunu. Özel sektör de kişi başına 3000 kw-saat tüketim olan yere gidecektir.

- SEVAİOĞLU: Ben bu kuruluşa, yazılarda Ulusal Elektrik İletim Şirketi ismini verdim. İngiltere'de "National Power Grid Company" diyorlar. Bu enterkonnekte sistemi yürütmekle

yükümlü olan şirket. Böyle bir şirketin yapısı hakkında neler düşünüyorsunuz?

- TANYELOĞLU: Şimdi bütün bu özelleştirilmiş olan sahalar arasında enerji iletimini sağlayan yüksek gerilim yani, 400 kV ve daha yukarısı, ana arter dediğimiz bu sistemden işletilmesi için mutlak şekilde bu özelleştirilmiş şirketler ile Türkiye Elektrik Kurumu'nun beraberce yürütecekleri bir organizasyon ve kuruluş olması lazım. Mutlaka beraber olmaları lazım.

- SEVAİOĞLU: Bir Holding çerçevesinde mi?

- TANYELOĞLU: Mutlaka. Bu şekilde yürütmek mümkün. Bu zaten aşağı yukarı, İngiltere'de de bu şekildedir. Japonya'da buna benzerdir. Amerika'da tamamen yerlidir. O başka.

- DURGUT: Türkiye'de hizmet ve kalitesinin belli bir düzeyde olması gereken kurumların özelleştirilmesinden bahsettiğimiz galiba biraz gözardı ediliyor. İster özelleştirelim ister Devletleştirelim, bu basit bir mülkiyet meselesi değil. Hizmetin kalitesi çerçevesinde bu tartışmalar yürütülmeli. O zaman belki bu lüzumsuz ikilem, ayırım da ortadan kalkar.

- TANYELOĞLU: Birincisi kalitesi iyileştirilmeli, ikincisi de fazla pahalılaşmamalı.

- SEVAİOĞLU: Şimdi, efendim, isterseniz biraz da Yap, işlet, Devret modeli üzerinde konuşalım. Bu model, bir türlü işlerliğe kavuşamadı. Bunun sebebi olarak da, Enerji Fonunda para birikmeyişi öne sürülüyor. Halbuki, bu modelin işlemesi, üretimi teşvik, özel sektörün devreye girmesi ve üretim yapmasını sağlamak açısından ülke için çok önemli. Yap

işlet devret modelini işletebilmek ve Enerji Fonuna para toplayabilmek için sizce ne gibi teşvikler uygulanmalıdır? Neler yapılmalıdır?

- TANYELOĞLU: Yap işlet devret özelleştirmenin en çok üzerinde durulması gereken bölümüdür. En önemlisi diyorum, çünkü, esas pastayı büyütecek olan üretimdir. Yani, Türkiye'nin sanayide ve diğer alanlardaki gelişmesine paralel elektrik üretiminin belli bir yedekle birlikte artırılması ön şarttır. Bunun da, artık Devlet bütçesinden karşılanmadığı için özel sektör tarafından yapıp işletilmesi, ve belli bir süre sonra da devredilmesi veya tekrar uzatılması, bence en akıllı yoldur.

Burada, esasında Devlet yeterli teşvikleri veriyor. Birincisi, üretilecek enerjiden belli bir kısmını almayı taahhüt ediyor. Gayet tabii, yeni şekliyle dağıtım da özelleştirildiği zaman bunu üstlenecek olan birtakım kuruluşlar veya bunların tümünü birden düzenleyen bir üst kuruluş olacaktır. Uygun bir ortam da yaratılıyor. Henüz tam açıklığa kavuşmayan bir konu var; Yap-işlet-Devret modeline girecek yabancı girişimciler paranın dışa transferinde Hükümet garantisi istiyorlar. Bu da bir çeşit kredi garantisi oluyor. Bir yabancının Türkiye'deki bir Yap-İşlet-Devret uygulamasına girmesi, hele hele şimdiki ortamda, ancak bu şartlarda mümkün olabilir. Siyasiler sanıyor ki, Türkiye'nin bir kredibilitesi var. Bu modeller biz yabancılardan bu krediyi kolayca alabileceğiz. Halbuki her dış kredinin bir limiti vardır. Yabancı finans kuruluşları bunu çok iyi belirlerler. Bizimkiler Yap-İşlet-Devret yatırımlarını bu dış kredinin üzerine ilave bir kredi olarak, bir yatırım olarak

düşünüyorlar. Bu düşünce yanlıştır. Bu yatırım da diğer dış kredilerin içerisinde. Bütün dış krediler bir torba ise, yabancıların getirdiği bu teklifler de o torbanın içerisinde.

Esas burada hükümetin üzerinde durması gereken nokta, Yap-İşlet-Devret uygulamalarında Türkiye Elektrik Kurumu'nun, yerli bir ortak olarak işin içine sokulmasıdır. Yabancı kuruluş bir Türk ortakla beraber geliyor. Bu kuruluş teçhizatı ve krediyi veriyor. Türk ortak inşaatı yapıyor. Türkiye Elektrik Kurumu da yüzde yirmi ile otuz arasında ortak ediliyor ve bu ortaklık için nakit olarak Türk parası yatırıyor. Bu inşaat artık dört yıl mı sürer altı yıl mı sürer, o süre zarfında inşaatı yapan firma zaten hizmet vererek payını oraya koymuş oluyor. Dışarıdan parasını getiren, zaten dolarla getirdiği için her zaman korunuyor, ama, Türkiye'den parayı nakit olarak koyan kuruluş enflasyonun uğrattığı erozyonu sırtlamak durumunda kalıyor.

İkinci nokta, yapılacak yatırımın maliyetinin çok iyi kontrol edilmesidir. Burada çok büyük para dönebiliyor. Maalesef Bakanlık bu denetimi kendileri yapabilecek bir durumda değildir. Türkiye'de bir yatırım yapılırken bedeli bellidir. Bunun üç misline yapılırsa olmaz. Belki kalitesi dolayısıyla, yüzde 25 daha pahalı olabilir. Bu kabul edilebilir ama, belli bir ölçünün de üzerine çıkılmaması lazım. Bizim yüzümüzden açık olan bu iki husus ve yabancı yatırımcının talebi bir çözüme kavuşturulursa, Türkiye'de Yap-İşlet-Devret modelinin uygulanması hızla yayılabilir.

- SEVAİOĞLU: Peki efendim, Enerji Fonu niye işlemiyor?
- TANYELOĞLU: İşlemez, çünkü bu fon Türkiye'de yanlış bir

şekilde ortaya konuldu. Anayasanın ortaya koyduğu gayet açık bir hüküm var. Eğer bir fon verilecekse, bunu tüm üreticilerin vermesi lazım. Şimdiki şekilde Türkiye Elektrik Kurumu bu fonun dışında tutuluyor. Yani, bu Kurumun kendi sattığı, dağıttığı enerjide Enerji Fonu yok. Ama, bir şirketin sattığında yüzde on fon var. "Getir diyor, parasını bu fona yatır." Yani, demek istiyor ki, "Sen birkere TEK'den en az yüzde on daha pahalı olacaksın". Bu fonun gayesi neydi? Bilhassa Yap-İşlet-Devret yatırımlarında ilk dönemde, faiz giderleri yüksek olduğu için, maliyetler altından kalkılamayacak rakamlara ulaşmaktaydı. Bu giderler fon yardımıyla subvanse edilecekti. Belli bir süre sonra faizler düştükten sonra da, fon şirketten para alır bir duruma geçecekti. Çünkü, bu sefer şirketin gelir durumu değişiyor ve kârlılığı artıyor. Ama, bir kere herkesten topla, hepsini bir yerde, bir torbada, kasada, ondan sonra onu dağıt. Çünkü o zaman satış bedelinin içerisinde herkesin aynı miktarda parası bulunacaktır. Yanlışlıklar bunlardır.

T ERDAL: Yap, İşlet Devret modelinin Türkiye için bir hayati önemini birkaç sayı ile söylemek istiyorum. Şu anda hepimizin bildiği gibi 92 yılı itibarıyla kişi başına tüketim Türkiye'de 1051 kw-saattir. Dünya ortalaması ise 2200 kw-saattir. Komşumuz Yunanistan'da bile bu rakam 3400 kw-saati geçmiştir. İtalya'da ise 92 yılında 4000 kw-saate ulaşmıştır. Demek ki, Türkiye'nin elektrik üretiminde yapması gereken daha çok iş vardır. Ben durumumuzu diğer Amerika ve gelişmiş Avrupa ülkeleri ile dahi kıyaslamıyorum. Ama, sadece dünya ortalamasını 2000 yılında yakalayalım bugünkü de değil, 91 yılının tüketim

düzeylerine, yani, 3700 kw-saatlere ulaşmayı düşünürsek, Türkiye, 2000 yılına kadar her yıl 2500 MW enerji yatırımı yapmak zorundadır. 2000 ile 2010 yılları arasında ise her yıl 3000 MWlık yeni yatırım yapılması lazım. Bu rakam aslında 2000 MW idi, fakat son 1.5 yılda üretim sistemine herhangi bir yeni yatırım yapılmadığı için, ileriki yıllara sarkan miktarlar da artıyor. Bu yatırımlara iletim ve dağıtım da katarsak, Türkiye'nin 2010 yılına kadar yıllık ortalama asgari 4 milyar dolar yatırım yapması lazım. Burada mevcut dağıtım şebekesinin bozuklukları aksaklıkları hiç dikkate alınmamış durumdadır. Normal şartlarda, asgari 1 milyar dolar da orası için lazım. Ama, bunu dikkate almasanız bile 4 milyar dolar yatırım yapmanız lazım.

Öte yandan, Türkiye Elektrik Kurumunun 92 yılı bütçesindeki toplam yatırım miktarı, 1.2 milyar dolardır. 93 yılında ise bu miktar 1 milyar dolara indirilmiştir. Dolayısıyla, bu kaynağın bir yerden sağlanması lazımdır. Bunun için en uygun yol da Yap İşlet'tir. Ben Devret'i dahi kaldırıyorum. Yapan tarafından sürekli olarak işletilmesi de mümkündür. Avrupa'daki sermaye, Amerikan sermayesi, özellikle sektörün içinde bulunduğu sanayi kesiminin konjonktürü itibarıyla, Yap İşlet Devret uygulamasına çok büyük ilgi göstermektedir. Ama, maalesef, Uzak Doğu ülkelerinin ve Avrupa'daki eski Doğu Avrupa ülkelerinin getirdiği çok sağlam teşvikler, garantiler sebebiyle, Türkiye bu imkanı da kaçırma ile karşı karşıyadır. Dolayısıyla, çok net kuralların ortaya konulup buradan gelecek sermayeye güvence verildiği takdirde, ileride, Türkiye'nin tekrar enerji sıkıntısına düşmemesi için gerekli olan

*Kanımca burada
Hükümet hata
yapmıştır. Bilhassa bu
satıştan önce onu
yapmaları lazımdı.
Fakat bunu şimdi
yaparlarsa, belli
kişilere büyük çapta
menfaat sağlanmış
olacaktır. Yapmaları
lazımdı, bunu her
zaman söylüyorum,
söyledim de. Çünkü bu
şirketlerin yaptığı
yatırımların hepsi
kendi nakit
paralarıyla yapılmıştır.
Hiçbiri Devletin
değildir.*

faaliyetlerinin finansmanı veya bir konsorsiyum çerçevesinde desteklenmesi yürütülmesi için öncü olamaz mı?

• TANYELOĞLU: Demin Birkan Bey'in söylediği EPDC bu anlamda bir kuruluştur. Bu anlamda bir şirkettir.

• DURGUT: Sebebi, bu ileri teknolojilerin çok yoğun olarak tartışıldığı ve bir rakabet ortamının hakim olduğu Amerika'da ve Avrupa'da telekomünikasyon alanında Federal Hükümetin de büyük para koyarak yönlendirdiği konsorsiyumlar, bu "pro-competitive" araştırmaları destekliyor. Pro-competitive işbirliği, yani, rekabeti sağlayabilmek ve o gücü kazanmak için işbirliği yapıyor. Günümüzde, araştırma da artık ürünün önemli bir parçası. Yani, ürün sürecinde küçük bir paya sahip değil araştırma geliştirme.

• TANYELOĞLU: Bunun bir kurum olması hiç önemli değil. Önemli olan, bu kuruluş nasıl çalışacağıdır. Kiminle çalışacak, ne

yatırımların yapılabilmesi mümkündür.

A DURGUT: Eğer yeni teknolojileri seçmek, ve bunlar için Türkiye'de birtakım araştırma, geliştirme ve uygulama faaliyetleri yapmak gerekirse, bu konuda ne gibi yatırımları ve hazırlıkları şimdiden yapmak zorundayız? Yoksa elektrifikasyon alanında araştırma geliştirme diğer alanlarda olduğu kadar önemli değil mi?

• TANYELOĞLU: Önemli olmaz olur mu? Yalnız, Türkiye Elektrik Kurumu bu mevzuda hiçbirşey yapmamıştır şimdiye kadar. Bilhassa ben şunun üzerinde durmak istiyorum. Türkiye'de biliyorsunuz büyük linyit yatakları var, ve en büyük sorun da bunların içerisinde bulunan kükürt, azot gibi istenmeyen maddeler. Bugünkü teknoloji ile maalesef bunlar santrallerin başına büyük dert olmaktadır, etrafı kirletmektedir. Şimdi de, santralin maliyetine yakın yatırımlar yapılarak bunlardan arındırmak yoluna gidilmek gereği doğmuştur. Büyük bir desülfürizasyon sistemi büyük bir sorundur ve dünyada değişik teknolojiler uygulanıyor, fakat olumlu sonuçlar alınan bir teknoloji şu halen ortada yok. Herkes bir deneme kobayı arıyor. Halbuki buna karşılık, kömürün büyük gelişme gösteren akışkan yatak sistemi şeklinde bir kullanımı var. Mühendislik kuruluşlarıyla birlikte, ELTEM-TEK ile veyahut benzeri kuruluşlarla, bunların yapılması ve artık bu linyitin kullanım şeklinin belirlenmesi lazım.

• DURGUT: Acaba Atom Enerjisi Kurumunu da içine alacak bütün enerji kaynaklarının birlikte düşünüldüğü bir Türkiye Enerji Kurumu kurulamaz mı? Belki bu üst düzeydeki araştırma

ile çalışacak? Bu devamlı çalışan bir komisyon da olabilir. Önemli olan bu kurum ya da komisyon nasıl çalışacak? Bir kere fazla müdahaleci olmaması lazım. Elbette ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin menfaatlerini ve hiç değilse tercihlerinin bir sıralamasını yapması lazım. Bu yalnız elektrik enerjisi için değil, diğer enerji kaynakları için de geçerli. Bu tercihlerin önceliklerini sıralayacak ve siyasetler de buna göre yön verecekler. Elbette, özel sektörün de yönlendirilmesi lazım. Bu hiçbir şekilde başıboş bir idare olacak demek değildir. Komisyonlar vardır, bunlar devamlı bu işlerin peşindedir.

• DURGUT: Şimdi, özelleştirme lehinde batıda yapılan en büyük savunmalardan birisi, "özelleştirmenin mülkiyeti halka yaygınlaştırması, küçük hisse senedi sahiplerini arttırması" iddiasıdır. Şimdi, bu yaygınlaştırma bazen özelleştirme ile sağlanabiliyor, fakat bazen de sağlanamıyor. Mesela, İngiltere'de halk özelleştirme ile hisse senetlerini satın almış, fakat daha sonra bu sisteme güvenini kaybetmiş ve satın aldığı hisseleri, bazı büyük finans kuruluşlarına satmış. Halbuki, Fransa'da bu öyle olmamış. Burada halk sisteme güvenmiş ve aldığı hisse senetlerini korumuş. Şimdi Türkiye'de, özelleştirmenin bir halka açık şirketler yapısı içinde yürütülmesi ne kadar önemli? Hem siyasi açıdan, hem ekonomik açıdan. Bu hisselerin halkın elinde kalması nasıl sağlanacak?

• TANYELOĞLU: Gayet açık. Şimdi esasında bu vardı Türkiye'de. Bunu daha da geliştirmek gerekirdi. Sizin söylediğiniz sistemin ülkemizdeki adı halka açık şirketlerdir. Şirketin yüzün üzerinde ortağı olacak, ve devlet hariç hiç kimsenin hissesi

de yüzde beşten daha fazla olmayacak. Mümkün olduğu kadar çok ortağı olacak. Özendirme de bu yöndedir. Bu sistem, bugün diğer pek çok ileri ülkede de böyledir. Çoğu yerde, hatta Amerika'da, bu gibi halka açık özel şirketlerde kimsenin payı yüzde beşi geçmez. Geçirtilmez. Geçtiği zaman derhal belli bir sürede fazlalığın elden çıkarılması istenir. Yani, şirketin tam anlamıyla anonim olması tek sahibi olmaması lazım. Türkiye'de bu konuda çok iyi örnekler veren iki kuruluş vardır. Bir tanesi Çukurova Elektrik, diğeri de Kepez A.Ş. Ama, maalesef, bu kuruluşların bugün bu vasıfları ortadan kalkmıştır. Oralarda bir başka kuruluşu ekseriyeti eline geçirmiştir. Yani, yanlışlar yapmıştır Hükümet. Maalesef, bu son beş altı ay içerisinde büyük yanlışlar yapmışlardır.

• DURGUT: Peki şimdi, bu yanlışların düzeltilmesi veya bir daha olmaması için ne gibi düzenlemeler yapılmalıdır?

• TANYELOĞLU: Bunlara ait düzenlemeler daha önce vardı, orta yerde duruyordu. Bu düzenleme "hiçbir ortağın payı yüzde beşten daha fazla olmayacak", şeklindeydi.

• DURGUT: Nasıl bir kuruluş bu kuralı, düzenlemeyi denetleyecek?

• TANYELOĞLU: Sermaye Piyasası Kurulu. Kurallar ve uygulamaları zaten biliniyor, fakat uygulanmıyor. Bu Halka açık şirketlerin şu anda dahi statülerinde var bunlar. Sermaye Piyasası Kurulu zorluyor zaten bu şirketleri. Tarafsız murakıplar tutmanız lazım. Murakıp şirketler, murakebe ediyor şirketi ve rapor veriyor. Yani, KiT'leri nasıl Devlet adına Yüksek Denetleme Kurulu denetliyorsa, halka açık özel şirketler için de uluslararası, Hükümetin kabul ettiği bazı denetleme kurulları var. Bunlardan biri ile anlaşıyorsunuz, ister teklif alarak, ister seçerek. Şirket hakkında yılda en az iki kere rapor veriyorlar. Bu rapor daha sonra Sermaye Piyasası Kuruluna gidiyor. Sermaye Piyasası Kurulu gerekirse kendileri de geliyor, araştırıyorlar, tetkik ediyorlar. Şu anda Türkiye'de geçerli olan kural budur, ve kesinlikle yüzde beşin üzerine kimsenin çıkmasına müsaade edilmemesi gerekir. Ama, Hükümet öyle bir uygulamaya girdi ki, Bu kuralların hepsinin üstüne çıkarak yüzde beşin çok üzerindeki hisseleri toptan sattı, ve bu işi bir çeşit bitirdi. Burada binlerce kişilik ortak vardır. Kepez Elektrik A.Ş.'de onbinin üzerinde, Çukurova Elektrik A.Ş.'de da kırkbine yakın ortak vardı. Kırkbine yakın ortak ne

demek? Yani, dört kişilik bir aile iseniz, yüzelli ikiyüzbin kişi demek. Az bir rakam değil. Bunun için de tüzel kuruluşlar da vardır. Sendikası, Adana Belediyesi, Yardımlaşma Sandığı gibi, onları da katarsanız, çok daha fazla rakamda ortakları vardır.

• SEVAİOĞLU: İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında satılmıyordu bu hisse senetleri. Blok blok halinde değil de.

• TANYELOĞLU: Gayet tabii. Hükümet orada üç beş kuruluş menfaatini düşünerek değerinin üzerinde satacağım diye, bu iki güzide kuruluşu öldürmüştür. Nitekim öyle olmuştur, altı bin liralık hisse senetlerini, yirmi küsur bin liraya satmıştır ama, ne var ki, bana göre bu kuruluşları bir daha halka açamazsınız. Açmanız için tekrar oraları geri almanız lazım. Çok zor bir iştir. Hükümetin bunu yaparken düşünmesi lazımdı. Çünkü enteresandır, aynı Kamu Ortaklığı İdaresi, bundan üç yıl önce aynı iki kuruluşun büyük çapta hisse senetlerini halka sattı, satarken de kimseye on milyondan fazla vermedi, o günkü rayiçle.

• DURGUT: KiT'lerin satışı sırasında, satışların mümkün olduğu kadar halka yayılmasını, hisse senetlerinin küçük hisse senedi sahiplerine gitmesini uygun görüyor musunuz?

• TANYELOĞLU: O da bir yoldur. İtalya'da şimdi o yola gidiliyor. Doğrudan halka satış. Enerji teşkilatının sermayesi şirket şekline çevrilmiştir, ve şimdi de peyderpey halka satılmaktadır.

• DURGUT: Sizce Türkiye açısından, elektrik sektöründeki özelleştirmede satışlar nasıl yapılmalı? Halka açık olarak mı,

yoksa birkaç kişinin eline, birkaç şirketin eline geçecek şekilde mi? Yani, zor durumda olsanız, neyi yararlı görürsünüz ?

• TANYELOĞLU: Tabii, Elektrik üretim sektörü yönünden bunu yapmak oldukça zor. Bugün, ortaklara: "Gelin paranızı yatırın, fakat kâr için beş yıl altı yıl bekleyin" demek çok zor. Pahalı üretiyorsunuz. Biliyorsunuz, Enerji Fonundan subvanse ediliyor. Onun için, üretimde, hele hele büyük bir santralin yatırımında, halka açık bir şirketin ortaya çıkıp, bunları becermesi çok zor. Binaenaleyh, önceden birikmiş bir sermayesi ve tecrübe birikimi yoksa, sıkıntı doğabilir. Olanlara ise sözüm yok. Mesela, bugün bir Çukurova Elektrik A.Ş. büyük bir santral yapabilir. Kepez yapıyor. ikisi de şu anda yapıyorlar zaten. Ama, yeni bir halka açık şirket kurup, 500 MW, veya 1000 MW lık bir santralin üstesinden gelinmesi düşünmek biraz fantazidir. Böyle bir şirket bu parayı toplayamaz, o tecrübeye sahip değildir. O tecrübeyi elde etse dahi, finansman yönünden imkansızlıklarla karşılaşır. Binaenaleyh Yap, İşlet, Devret belki orada en geçerli yoldur.

Diğer işlerde ise, belli bir zaman içerisinde bunların halka açık şirketler haline dönüşmesi kaydıyla belli kişilere verilmesinde bence yarar vardır. Ama, bu şartlarla kim alır ? Onu bilemem. Çünkü, Türkiye'de şu anda, dağıtım işine talip olanların çoğu parasal yönden, bu güce sahip olan kişiler arasından çıkıyor.

• SEVAİOĞLU: Çukurova Elektrik'in bu hisselerinin bazı kuruluşların elinde toplanmasının sebeplerinden birisi de, yeniden değerlendirme konusunda zamanın Hükümetinin isteksiz davranmış olması değil midir? Yani, Hükümet, bu kuruluşun

yeniden değerlendirilmesine müsaade etmiş olsaydı, ve bunun sonucunda da Çukurova Elektrik hisse senetlerinin değeri artsa idi, bu hisselerin bir kuruluşun elinde toplanması bu kadar kolay olur muydu? Burada bir hata yapılmış değil midir?

• TANYELOĞLU: Kanımca burada Hükümet hata yapmıştır. Bilhassa bu satıştan önce onu yapmaları lazımdı. Fakat bunu şimdi yaparlarsa, belli kişilere büyük çapta menfaat sağlanmış olacaktır. Yapmaları lazımdı, bunu her zaman söylüyorum, söyledim de. Çünkü bu şirketlerin yaptığı yatırımların hepsi kendi nakit paralarıyla yapılmıştır. Hiçbiri Devletin değildir. Bizdeki bu yeniden değerlendirme mevzuatı, Fransa'dan alınmıştır. Maalesef maliyeciler bu uygulamayı yanlış anlamaktadırlar. Son vergi kanunu çıkarken, herkes kabul etti ki, artık, bugün şuraya 100 liraya koyduğunuz bir sistem, yarın 1000 liraya bile yerine konamıyor. Onun için yeniden değerlendirmeye müsaade ettiler. Ancak, İmtiyazlı şirketler bu uygulamanın dışındadır dediler. Bugün imtiyazlı şirket olarak, bir Çukurova Elektrik A.Ş., bir de Kepez Elektrik A.Ş. var. Bunların yaptıkları yatırımların hiçbiri Devlettten devir alınmış, Devletin malı olan bir tesisler değil ki, üzerinde yeniden değerlendirme yapılmasına müsaade edilmesin. Çünkü, Fransa'da öyle, Devlet vermiş tesisleri, siz bunu alıyorsunuz, kullanıyorsunuz, şimdi dağıtımda düşündükleri gibi. Yani, kendi nakit paralarıyla yapıldığına göre, mutlak şekilde bunun yeniden değerlendirilmesi lazım. Elinizdeki hisse senedi ona göre yeni hisse senetleri doğuracak, yani, kıymetini hiç değilse muhafaza etme imkanına sahip olacak. Çukurova Elektrik'in en büyük yatırımları son beş, altı yıl zarfında

yapıldı. Daha önceki yatırımlarına müsaade edilmiyordu. TEK kurulduktan sonra Hükümetler, bu kuruluşu yeni yatırım yapılmasına müsaade etmediler. Hele, enerji üretim yatırımına hiç müsaade etmediler. Ve bir tarihte Türkiye Elektrik Kurumuna büyük bir çapta enerjisini veren, üretiminin yüzde otuzunu veren Çukurova Elektrik, bugün ancak kendi ihtiyacının yüzde yirmibeşini karşılayabilecek bir duruma düştü. Şirketin her yatırım talebine Bakanlıktan red cevabı verilmiştir. Böylece yeni yatırım yapılamadığı ve eski sistemler de kendilerini amorti ettiği için, şirketin yeniden değerlendirilebilecek fazla bir kıymeti yoktu. Yeniden değerlendirilecek malvarlıkları, Sır'la beraber yapılan sistem ve Sır Barajı ile ortaya çıktı. O da, ikibuçuk üç yıllık bir olaydır. Bu yeniden değerlendirmenin mutlaka yapılması lazımdı. Yapıldıktan sonra, eğer halka açık şirket istemiyorlarsa, kaldırırsın bu şekilde satarlardı. O da ayrı bir konu. Ama, eldeki varlıkların değerlendirilmesi, eğer, Hükümet itiraz ediyorsa, varsa bir gerekçesi, ki, bana göre yok, o zaman hiç değilse konan sermayenin bugüne göre eşkale edilmesi lazımdı. Bugün koyduğunuz yüz bin lira, gelecek yıl yatırım olduğuna göre bir kıymet ifade ediyor. Gelecek yıl ne olması lazım? Yüzde altmış pahalanmışsa, o nisbette yüzaltmış olması lazım sermayenizin. Yani, krediyi değerlendirmeyin ama, hiç değilse, öz sermayenizi değerlendirin.

• DURGUT: Şimdi Türkiye'de hidroelektrik ve termik dışında nükleer santral tartışması da gündeme geldi. Bunu kaliteli kömürün azlığı, coğrafi olarak tüm santrallerin doğuda olmasından kaynaklanan iletim problemi, hatta ve hatta siyasi problemler çerçevesinde tartışabiliriz. Sizce,

nükleer enerjiye talebimiz nedir?
Nükleer Santral
gerçekleştirebilecek beceri
durumumuz nedir?

• TANYELOĞLU: Nükleer enerji konusuna benim Etibank'taki genel müdürlüğüm zamanında girmiştik, Bu da yine, özel sektörün yapamayacağı bir iş olduğu için, Devlet olarak bu işe girdik. O zamanlar büyük sorun yetişmiş insangüçüydü. Etibank'tan aşağı yukarı kırkın üzerindeki seçme elemanı yurtdışına gönderdik. Bu elemanlar nükleer enerji konusunda uzmanlaştılar ve büyük bir bilgi birikimiyle geri döndüler.

Daha sonra Türkiye Elektrik Kurumu Kurulduğu zaman bu teşkilatı onlara devrettik. Fakat ondan sonra hiçbir gelişme olmadı. Şimdi bu arkadaşların hepsi bir yere gitti. İçlerinde bu işte uzmanlaşmış en az yirmibeş tane doktoralı mühendis vardı. Şimdi kimi üniversitede hoca oldu, kimi sanayiye geçti. Yeni gelen yönetim de dağıttı bu Daireyi. Bitti, işte.

Hatta bir gün hiç unutmam Daire Başkanı Ahmet Bey geldi bana, "Efendim, Siz ne dersiniz, ben size bir kere danıştım, Siz ne önerirsiniz, Beyefendi, ben ne yapayım?" dedi. "Valla, Kendine iş bul, kardeşim, yeter artık çürüdüğün burada" demek zorunda kaldım.

Büyük yanlışlar yapıldı. O teşkilatla nükleer enerjiye bundan yirmi yıl önce girilmesi lazımdı. Büyük bir fırsat kaçırıldı. Halen de kaçırılmakta. Artık Türkiyenin yıllık yeni enerji üretim ihtiyacı binlerce megawata gidiyor. Bu ihtiyacı başka türlü üstesinden gelmemiz mümkün değil.

• DURGUT: Bugün yeni sanayileşen ülkelerde, basına yansıyan tartışmaların tersine, son derece ciddi bir nükleer enerji potansiyeli yaratıldı.

• TANYELOĞLU: Herkeste var. Tek bizim yok. Bir Nükleer Santral, diğer santrallar kadar emniyetlidir. Ben burada maalesef Üniversitelerimizi ve Atom enerji komisyonunu da eleştirmek zorundayım. Büyük suç işlemişlerdir. Çünkü, yetmişli yılların sekiz on yılını daha "Birinci nükleer santralı nereye kurulmalıdır?" sorusuyla geçirmişizdir. Beş tane yer mi var. Seçin, nasılsa gelecek sıra ötekilere de, Türkiye'nin üç tarafı denizle çevrili. Bir Akkuyu'nun yeri tam sekiz yılda belirlenebildi. Maalesef bu konuyla sekiz yıldan fazla zaman kaybedilmiş Türkiye'de. Bu da büyük kayıptır. Hatta Rahmetli Turgut Özal da Başbakan yardımcısı iken nükleer enerji için ayrı bir genel müdürlük kurulmasını önerdim. Türkiye Elektrik Kurumu'nun dışında, bir Nükleer Enerji Üretim Kurumu. Nükleer enerjiden Türkiye'de elektrik üretmek üzere ayrı bağımsız bir Devlet teşekkülü, ve tabii başına da Ahmet Bey gelecek deniyordu. Bir kokteyl, filan yapıldı. Fakat maalesef, bu kuruluş baltalandı. "Ne lüzum var efendim, TEK'de bizim teşkilatımız var falan", dediler, iş gene öldürüldü.

Bugün bir nükleer santralı yapsınlar, sekiz on yıldan önce bitiremezler. Önce yapacaklar, sonra işletecekler, tecrübe sahibi olacaklar, daha sonra komple yapacaklar.

• SEVAİOĞLU: Nükleer enerjide fiyatlar yüksek çıkıyor. Yani, bunu yedek enerji olarak kullanıyorlar. İngiltere'de de öyle.

• TANYELOĞLU: Yedek değil baz santral olacak. Yani, bunların yılda 7500 8000 saate yakın çalışması lazım. Kore ve Japonya şimdi birinci kaynağı olarak kullanıyor. İngiltere'de Kombine gaz çevirim sistemi ile karşılaştırdığımız zaman, diğer

sistemler daha pahalı oluyor. Nükleer enerji elbette ki, giderek daha fazla önem kazanacak. Başta pahalı ama, sonunda rekabet edebilecek bir duruma gelecek.

• DURGUT: Nükleer santrallar biraz daha pahalı olsa bile başka stratejik avantajlar sağlıyor. Ben bütün Türkiye sanayisinin batıda gelişeceğini düşündüğüm zaman, doğudaki enerjinin kaynaklarına artık yetmeyeceğini düşünüyorum.

• TANYELOĞLU: Olabilir. Biraz pahalı olabilir. Ama, çekeceksiniz, ne olacak yani? Bu teknolojiyi elde edemezseniz, hiçbir zaman yapamazsınız. Bunu ucuzlatmak da bizim işimiz.

• SEVAİOĞLU: Bu iddia ettikleri enerji fazlalığı sekiz on yıl sonra hala var olacak mı? Yatırımlarda bir yavaşlama hissediyor musunuz? Enerji yatırımlarında, yani, üç dört yıl sonra muhtemel bir kriz tahmin ediyor musunuz ?

• TANYELOĞLU: Şimdi enerji fazlası da kalmadı. Hesap yaparken bir kurak yılı alacaksınız. Ortalama yağış yılını alacaksınız. Bizim santralların çoğu hidrolik. Geçen yıl yağışlar büyük enerji kurtardı. Bugünkü enflasyonla, yeni sanayi kurulmuyor da onun için idare edebiliyoruz.

• DURGUT: Efendim. Çok teşekkür ederiz. Sizi yorduk.

• TANYELOĞLU: Estağfurullah teknolojinin arkasında kalmayı kimse affedemez.

• SEVAİOĞLU: Bu da herhalde güzel bir noktalama oldu.